

Oponentský posudek na dizertační práci pí Mgr. a Mgr. Lady Vikové *Dlouhá cesta za důstojným postavením. Příspěvek aplikované etiky k výzkumu holokaustu Romů osmdesát let od události*. Praha: UK FHS, 421 s.-

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Pinc

Velmi rozsáhlá (až naddimenzovaná) dizertační práce pí Mgr. et Mgr. Vikové je věnována romskému holocaustu - problému mimořádně společensky aktuálnímu, badatelsky obtížně uchopitelnému, stále nevytěženému a konečně i společensky výbušnému. Tragédie, v jejímž důsledku přežilo pouze asi 583 moravských a českých Romů (C. Nečas), znamenala současně ostrý řez do tradičního poměru mezi většinovou českou a menšinovou romskou společností s prvními stopami integrace jednotlivců. K tématu přistoupila přitom autorka velmi správně jako k problému, který je třeba řešit s pomocí interdisciplinarity. Využila tak především přístupy antropologické a historické, ale i demografické; ve svých závěrech však ukotvila práci v aplikované etice, což může být ovšem problematičtější z toho důvodu, že již francouzský badatel Claude Lévi-Strauss odmítl definovat svobodu jako obecně lidskou hodnotu a vymezil se proti univerzálnímu chápání práv člověka. Podle mého soudu tak měla autorka vycezitovat pojetí lidské důstojnosti více z chování a výpovědí aktérů výzkumu než z moderní či postmoderní většinové představy o ní. Ostatně: romská mentalita je spíše než historicky určována sociálně. Nebezpečí univerzálního chápání lidské důstojnosti lze vysvětlit i na příkladu většinové představy o uměleckém ztvárnění romského utrpení během druhé světové války památníkem v Letech, který je pro Romy nepochopitelný, nepřijatelný a až urážející. Za hlubší promyšlení by ovšem stálo i to, zda interpretace výzkumu proti sobě příliš nestaví většinovou a menšinovou společnost. Z bádání o romském holocaustu např. víme, že několik desítek Romů přežilo válku díky svým přátelům z většinového společenství. Z poválečných dějin pak je zřejmé, že se na prosazení pounorových představ integrace Romů do většinové společnosti podíleli i aktivističtí Romové (a mnohdy mohly být tyto představy i ze strany většinové společnosti myšleny velmi poctivě, třebaže odhlížely od skutečné situace dobového romského společenství). Obdobně bych, spolu s historickou socioložkou Janou Macháčovou (Vývoj zákonodárství a cikáni

v českých zemích. Slezský sborník 92, 1994), kterou bohužel autorka necituje, zvažila, zda i rakouská legislativa (zákony z r. 1863, resp. 1893, 1871, 1885) byla skutečně proticikánská, nebo byla namířena obecně, jak tvrdí Macháčová, proti obyvatelstvu, jehož životní styl byl neslučitelný s většinovými představami (dopadla tak nejen na Romy, ale i na tuláky, žebráky, prostitutky atd.; to ostatně zmiňuje i Lhotka). A konečně: zvažila bych i opakované apriorní tvrzení o otevřeném rasismu české společnosti (např. s. 24, zkušenost autorčiny přítelkyně).

Vratme se však k jádru práce, které tvoří osudy a zážitek holocaustu tří romských rodin. Vzhledem k tomu, že nás dělí od konce druhé světové války již 77 let, využila kolegyně pochopitelně i výpovědi druhé a třetí generace přeživších. Autorka tuto neskutečně pracnou a nejhodnotnější část svého díla dala bohužel do přílohy, přesto právě v ní prokázala svou schopnost citlivé práce s respondenty (aktéry výzkumu) a konečně i schopnost shromáždit a vyhodnotit obrovskou sumu (nejen) archivního materiálu, včetně matrik. Za mimořádně cenné pokládám i zasazení jedinečných osudů tří rodin do historického kontextu (na úrovni obce i státu). Právě zmapování těchto „rodinných dějin“ bych doporučila po jistých úpravách k publikování. Sedm let archivního bádání, které kolegyně v úvodu práce zmiňuje, se zde skutečně plně zúročilo.

Vlastnímu textu bych však ještě doporučila zestručnit obsah, právě tak jako část věnovanou osobní autorčině motivaci, jež se opakuje na více místech, a konečně i překlopení psaní z „esejistické formy“ do odborného jazyka. V případě výčtu pramenů se autorka mohla pokusit o jejich širší charakteristiku (tím by ještě vynikla i nesmírná pracnost textu; vedle eliminace pokusů škrtnout vývoj a nerozlišovat mezi pramenem dřívějším a současným), u publikovaných memoárů by stálo za úvahu, zda nepodtrhnout, že jde skutečně o memoáry představitelů romské elity. Za chybu lze pak označit autorčino rozhodnutí o neoddělování „odborných zdrojů od neodborných, dobové prameny od současných...“ (s. 15). Jakkoliv autorku chválím za její rozhodnutí napsat interdisciplinární práci, nemohu nelitovat, že se rozhodla nevyužít teorií paměti, které by jejímu výzkumu mohly dát potřebné zarámování a poskytnout i platformu pro hlubší interpretaci dat. V případě úvah o termínech Cikán/Rom „utekly“ autorce dva významné přeryvy v diskusi: rok 1968 a počátek osmdesátých let 20. století. Zvažila bych také, zda Romové nepředstavují dnes etnikum

(jakkoliv jejich oficiální status je samozřejmě národnostní menšina).

Následující kompilační část práce o historii Romů se opírá o relevantní odbornou literaturu, i když zdaleka ne všechny tituly impozantního soupisu byly citovány. Přesto však bych i v tomto případě měla několik připomínek. Autorka cituje data o demografickém profilu moravských Romů z brněnského archivu, přitom ji ovšem uniklo, že tato data již zpracoval historik Ctibor Nečas (Demografická charakteristika moravských Romů z počátku 20. století. Historická demografie. 10. Praha 1986). Dále podrobně popisuje fenomén cikánské školy v Užhorodě, ale necituje základní stejnojmennou práci od Karla Sommera. Podobně by bylo vhodné zasadit protektorátní represe Romů do širšího kontextu nacistických represí (nařízení o ochraně lidu a státu z 28. 2. 1933, projev říšského vůdce SS o potírání tzv. cikánského zlořádu z 8. prosince 1938), jak to udělal Ctibor Nečas ve Společenské problematice Romů v minulosti a přítomnosti I (Brno 1991). (Absentuje i práce Cikánský tábor v Letech. Dějiny a současnost 1/95 či Emílie Horváthové Specifické črty tradičního života Cikánů. Bratislava 1989.) Jakkoliv nelze v případě Židů i Romů pochybovat o značné aktivitě kolaborantské protektorátní vlády, přesto základní mantinely pro represe daly nacistické okupační orgány (v této souvislosti lze autorce doporučit dílo archiváře Stanislava Šislera). V případě hodnocení nejnovějších romistických studií pak převládá nad jejich kritickou analýzou spíše popis jejich obsahu. Naopak vlastní metody jsou velmi zvoleny velmi vhodně, jakkoliv např. v případě rozhovorů by bylo vhodné nabídnout baterii otázek a jejich kritickou analýzu. Autorku lze pochválit i za výběr rodin, jejichž osudy zkoumala a jejich charakteristiku. Nesmírně zajímavá data a souvislosti přináší pak následující část o poválečných osudech zkoumaných romských rodin a o vztahu k Romům ve vybraných lokalitách, i když místy vlastní výzkum splývá se zjištěními z odborné literatury; někde pak vlastní výzkum jí jen „dokresluje“.

Závěrem. Předkládaná dizertační práce má své pozitivní i negativní stránky. Pozitivně hodnotím především výběr tématu, autorčin nesmírný zájem o problematiku, velkou pracnost dizertace, sestavení dějin jednotlivých romských rodin. Naopak za nedostatek práce pokládám málo promyšlenou strukturu práce, absenci teorií paměti, místy příliš esejistickou formu a ukotvení práce v představě o jakési univerzálně sdílené lidské důstojnosti, právě tak jako určité metodické omyly. Zohledňuji

však především nesmírnou pracnost a přínosnost rodinných historií. **Práci tak navrhuji jako vhodný podklad k dizertačnímu řízení a udělení titulu PhD.**

V Praze 11. prosince 2022   doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.